

Queer-toimijuus skitsofreniana Homostelun kieli, tunnustuksellisuus ja tutkijan julkilausuttu minä

Harri Kalha

Joku kenties ihmettelee, onko seuraavan ääneen ajattelun paikka tieteellisessä julkaisussa. Mielestäni on – ja olen iloinen siitä, että tuo paikka löytyy juuri SQS-lehden sivuilta. Uskallan väittää, että tällaiset pohdinnat ovat queer-tutkimuksen teoreettis-metodologisessa ytimessä, vaikka tapani kirjoittaa ei ehkä mukailekaan tyypillisintä akateemista normia. Artikkelin osa I, ”Eläköön homous!”, on nimittäin tunnepitoinen (alkujaan hyvinkin tunnepitoinen) reaktio SQS:n ensimmäisessä numerossa julkaistuun Leena-Maija Rossin arvioon kirjastani *Tapaus Magnus Enckell*. Osa II, ”Homous on menneen talven lunta”, purkaa samaisen kirjan vastaanoton herättämiä ajatuksia tutkijan mediajulkisuuteen ja tunnustuksellisuuden käsitteeseen liittyen. Näistä kahdesta puheenvuorosta hahmottuu yhdessä skitsofreenisen queer-toimijuuden kuva, jolla haluan haastaa suomalaista queer-tutkimusta itsereflektioon. Artikkelikokonaisuus toimii jälkikirjoituksena Pervot puheet -konferenssiin ja siellä 26.10.2005 pitämäni esitelmään; konferenssin kehysteemana oli teorian ja aktivismin kinkkinen suhde, jota artikkelinikin näin ollen kommentoi.

Writing is the hand, and thus the body: its impulses... rhythms, weights, guides, complications, flights – not the soul... but the subject with its ballast of desire...

Roland Barthes, 1974

I Eläköön homous!

Olin otettu, kun SQS julkaisi ensimmäisessä numerossaan kirja-arvostelun lokakuussa 2005 julkaistusta tutkimuksestani; pitkä, huolella laadittu arvio oli jotain muuta kuin tyypilliset, hajuttomiksi jäävät akateemiset tuotesittelyt. Tohtori Rossin arvio on siis sinänsä positiivinen ja paneutuva – kirjoittajan maltillisen tyylin kontekstissa jopa inspiroitunut – mutta hän yllätti minut esittämällä paikoin aika rankkaa kritiikkiä tutkimuksesta, joka hänen sanojensa mukaan ”tanssii homo-oletuksen ympärillä” ja performoi ”halua kieleen” ylenmääräisyyteen asti.

SQS
02/06

106

Pervo/
peruutus/peili
Keskustelua

Harri
Kalha

Rossi valittaa lukijana ”kärsivänsä lievistä nokkeluusy-liannostuksesta”, vierasperäisten käsitteiden määrä tuntuu sekin kiusaavan häntä: ”kirjoittajan sivistyneisyys olisi käynyt vähemmälläkin ilmi”, Rossi piikittää, ja jatkaa: ”tuntui välillä siltä, että kirja on yhtä pitkää etymologian oppituntia, josta seuraa kirjoittajan (varmaankin tahaton) oppimestarimainen suhde lukijoihin.” Ironista kyllä, lehtori Rossin oma sormi on niin tarmokkaasti pystyssä, ettei hän tule huomanneeksi, että etusormi on vaivihkaa vaihtunut keskisormeksi. Joskus nauramme vielä yhdessä tälle kaikille, mutta sitä ennen vastaan haasteeseen ja näytän takaisin.

Kiel(ar)ipolitiikkaa

Ajatus ”tanssista” homouden ympärillä on sinänsä viehko. Mutta mitä tutkimuksen kieleen tulee, lehtori Rossi äityy rivien välissä puolustamaan lingvististä normia tavalla, joka saa minut epäilemään, mahtoiko yksi kirjani peruspointeista mennä häneltä ohi. Tieteellisellä kielellä *saa* leikkiä, kieltä ja sen ilmaisemaa normatiivista kulttuuria mimikoiden. En tyrkytä strategiaa muille, mutta itselleni se oli (etenkin tässä tapauksessa) ainoa oikea. Toinen arvostamani kollega, käsikirjoituksen osia ennen julkaisemista lukenut Anu Koivunen, varoitti minua – ystävällisesti, rakentavasti ja näköjään kaukaa viisaasti – siitä, että kirjoitustapani saattaisi herättää ärtymystä joissakin lukijoissa. Otin Anun vinkeistä vaarin poikineen, mutta päädyin suurelta osin seuraamaan alkuperäistä visiotani.

Se, että kielipeliä oli kirjassani ”liikaa”, oli tietoinen

ratkaisu: pursuilevan puheen oli tarkoitus, paitsi viihdyttää lukijaa, myös assosioitua lukijan mielessä Enckellin ”tapaukseen” – noihin maalauksiin, joissa oli aikalaisten mielestä jotain yletöntä: vierasta ja värillistä, äitelää ja pervoa. Oma kielellinen hybriksi halusi samastua siihen kulttuuriseen ylijäämään, joka Enckellissäkin hämmensi – molemmat, Enckellin taide ja oma kieleni, flirttailevat hysteerisesti klassisen akateemisen tradition kanssa.

Lukijan sopii siis ”nähdä punaista”, aivan kuten Enckell-kriitikotkin aikoinaan tekivät. Tietysti värikkään tyyllilajin hyväksyminen edellyttää strategisen koodauksen (tai, vänskästi ilmaisten, *vikuroinnin*) tajua. Allekirjoitan silti myös suoran, *obvis*-lukutavan: onhan campilläkin aina – vähintään – nämä kaksi ulottuvuutta, vino ja suora. Sannani leikkivät (tanssivat?), mutta ovat samalla totisinta totta; seison jyrkästi niiden takana, vaikkakin väliin virnuillen.

Se kielellinen kurinalaisuus, jonka asiaa lehtori Rossi ajaa, ei nyt vain satu olemaan minun teekuppini. Ymmärrän kollegani kannan nimenomaan makuasiana – siis sellaisena, josta ei ehkä olisi sopinut lähteä julkisesti kiistelemään. Ymmärrän senkin, ettei lehtori Rossi itse välitä kielareista.

Yksi asia on selvä: kielikaappi on ihan yhtä tukahduttava paikka kuin muutkin kuritushuoneet. Aion siis nauttia kielareistani nyt ja jatkossa, niin kauan kun strategia tuntuu ajankohtaiselta. Miksi lyödä päätään näin seinään? Koska kirjoittaminen on minulle paljolti sen ilmaisua, minkä ympäröivä normikoneisto yrittää – tai on joskus yrittänyt

– tukahduttaa. Ei siis ihme, että haluan käsitteellistää kirjoittamisen (joka on oleellinen osa *luennan* strategiaa, palaan tähän kohtaan) masturbaation metaforan kautta: kielellä pelaaminen on näennäisen ”hyödyttöä” itsensä koskettamista.

Kosiskelemalla kieltä kirjoittaja viihdyttää ensisijaisesti itseään (= pitää mielensä valppaana puuduttavan pitkiä tekstejä tuottaessaan), toivoen toki samalla mahdollisesti ilahduttavansa joitakin tulevia lukijoitaan; kielipeli tavoittaa siis kenties sittenkin aikanaan jonkun toisen.¹ Kielari-politiikka on näennäisen ”hyödyttöä”, antiproduktiivista – *No Future!* Ainakaan sen ei *tarvitse* olla produktiivista: kuolkoon tieteen lingvistinen tulostavastuu.²

Kiintoisaa kyllä, Rossi tulee kritiikissään kummeksuneeksi, ”kuinka ihmeessä miehin autoerotiikka olisi sen enempiä antifutuuria kuin naisinenaan?” Eihän se tietysti olekaan, mutta siinä normatiivis-reproduktiivis-maskulinistisessa arvomaailmassa, jota työssäni halusin purkaa, miehin autoerotiikka saatettiin *kokea* epäilyttävämmäksi (pervommaksi), koska se ilmensi konkreettisemmin luonnotonta ”luovan siemenen” hukkakäyttöä. Autoerotiikkahan on jo sellaisenaan symbolisesti ”femiiniä”: mielikuva naisen autoerotiikasta rakentuu heteroseksistisiin konventioihin (mieskatseen kohteeksi asettuvia ”hekumoivia” *nudeja* on taidehistoriassakin leegio). Itseään koskettavan naisen pervous on siis ”sopivan” pornoa; naisen suloinen, itseään kosketteleva toimettomuus kuuluu elimellisesti heteromiehen fantasiaan (nainen koskettaa itseään, mutta antautuu samalla miehelle). Itseään koskettava mies oli sen sijaan kaiken turhuuden huippu.

Lektoriteoriaa

Myönnettäköön, että kielipoliittinen masturbaatiovertaus ei ole täydellinen, mutta se sopii tarkoituksiini tässä ja nyt, eikä vähiten traumaattisesti latautuneiden mielikuvien osalta: äiti tai isä tai tati ihmettelessä oven takana: ”Kop, kop, mitä siellä suljettujen ovien takana oikein tapahtuu?” No mitähän siellä. ”Täällä suoritetaan *luentaa*.”

Dosentti Rossi suonee anteeksi, että tituleerasin häntä edellä lehtoriksi, sillä mikään *lecteur* hän ei selvästikään halua olla. Enpä aavistanut, millaisen matopurkin tulinkaan avanneeksi intoutuessani Enckell-kirjan lopussa selventämään (lähinnä itselleni, sitähän kirjoittaminen on) luennan/lukemisen käsitteeseen liittyvää tutkimusasettani. Siitä pisteet dosentti Rossille, että hän ottaa näin spesifin yksityiskohdan esiin *SQS:n* kontekstissa – jatkan siis oikeaa keskustelua väärässä paikassa, onhan se juuri pervoa. Mutta selvennän kiistaa vähän niille lukijoille, jotka ihmettelevät, mitä ihmettä ne taidehistorioitsijat oikein jaksavat keskenään höpöttää.

Kuvia ei perinteisesti *lueta*. Niitä katsotaan, tutkaillaan, mittaillaan – ja tulkitaan; taustalla väikkyy muinainen positivistinen oletus kuvan erillisyydestä ja empiirisestä ”tiedosta” (näkemiseen perustuvasta näkemyksestä), joka palauttaa tulkinnan materiaalisen teoksen, kohteen ja aikalaislähteiden tasolle. Luenta – omassa käytössäni – on hauraammin intertekstuaalinen, interdisiplinääriinen, interaistillinen teko. Luenta irtaantuu selkeämmin objektista, se viihtyy objektin ympärillä, sen tiimoilla. Minulle luenta on myös *queer*. Luenta-sanankirjaimelliset ja metaforiset tasot tulevat näin ollen (myös poliittisesti)

SQS
02/06

108

Pervo/
peruutus/peili
Keskustelua

Harri
Kalha

lähemmäksi sitä, mitä koin kirjassani tekeväni, etenkin sen ”lukuhäiriöissä”.

Itselleni lukemisieni *sisältö* on kuitenkin äärettömän paljon kiinnostavampi asia kuin se, kutsutaanko niitä luenaksi vai tulkinnaksi. Luennan käsitteen korostaminen oli tapa perustella ja puolustaa tiettyä tutkimusasennetta – performatiivisena tekona ja strategiana – ei terminologista kategoriaa sinänsä. Erikoista kyllä, lukemisieni sisältö sisällään ei tunnu kiinnostavan dosentti Rossia, koska hän juuttui ”kategorisesti” luenta-käsitteeseen. Tämä juuri ei ole luenta, niin kuin ei sekään outo vaatimus, että minun pitäisi tutkimuksessani lähdekritikoida tarmokkaammin (koulumestarisaisesti?) tutkimukselliskielellistä esikuvaani, Barthesia. (Barthes muuten on se kirjan joka toisella sivulla esiintyvä ”luennan teoreetikko”, jonka mainitsemista Rossi toivoo, samalla kun kaipaa ”tiukempaa lähdekriittistä asennetta” suhteessa samaiseen esikuvaan.)

Luenta on sen julkistamista, mitä suljettujen ovien takana tapahtuu. Tohtori Rossi on näin ollen aivan oikeassa puolustaessaan itse tulkinnan käsitettä – luenta ei ole hänen strategiansa (jokainen Kristiina-instituutissa säännöllisesti käyvä tietää, että hän tekee töitä ovi reilusti auki). Tiivistäen: *minulle* luennan käsite pitää sisällään muun muassa seuraavia asioita 1) visuaalisen verbalisoimista, 2) katsomis- ja analyysiprosessin esiin kirjaamista, 3) kielen mahdollisuuksia hyödyntävää kirjoittamista ja 4) erilaisten (inter)tekstien lukemista ja samaan pöytään saattamista. Jos tästä seuraa se, että toinen lukija ei näe metsää puilta, niin *so be it*.

Liian homoa?

Ehkä lukuhäiriöni eivät (ki)innosta tohtori Rossia siksi, että niissä on – pintatasolla – kyse ”miehisestä” kulttuurista, miesten välisen halun representaatiosta (ja niihin liittyvistä torjunnoista). Tämä on sinänsä ok: *tycke och smak är olika*.. Ongelmalliseksi tämä *distaste*-ilmiö kasvaa yleisemmällä tutkimuspolitiikan tasolla. Moittiessaan kirjaa ”homoksi pikemmin kuin queeriksi” Rossi tulee osoittaneeksi yhden queer-teorian tulehdusaltteimmista pisteistä. Enckellin ”halun päättäväinen rakentaminen [- -] tekee Kalhan tutkimuksesta nähdäkseni painokkaammin homo- kuin queer-tutkimusta”, Rossi pahoittelee. Implikaationa tällaisessa lausumassa on väistämättä, että tutkimus (ja sen kirjoittaja?) on ”liian homo”.

Se, että kirjoitin *Tapaus Magnus Enckell* -kirjaa ihan homona on selviö, jonka kaikki prosessia vähänkin liikemmältä seuranneet tietävät tietoisiksi ratkaisuksi. Erikoista on se, että joku pitää strategista homonäkökulmaa ongelmana – esiintyy se sitten historiallisen kontekstuaalisoinnin tai kielellisen hybriksen muodossa. Tällaisessa argumentissa raja anti-essentialistisen pervoutopismin ja (homofobiaa lähenevän tai muistuttavan) torjunnan välillä jää hiuksenhienoksi. Tohtori Rossia tuskin voi pitää foobikkona, mutta kirjoittajan persoonasta irrotettuna hänenkin kritiikkinsä voi mieltä torjunnan liittolaiseksi, mikä on huolestuttavaa silloin, kun kyseessä on queer-teorian yksi kotimainen äänitorvi.

Itse olen sillä – näemmä radikaalilla – kannalla, että *queer* ei ole *anti-gay*; ettei se ole homoutta eikä varsinkaan

homoilua vastaan, paikantui *jouissance* sitten kielen tai muiden aktien tasolle. Korkeintaan queer on anti-gay siinä mielessä, että se haikailee (futuristisesti?) olotilaan, jossa ei ole homouden *kategoriaa* – jossa homoilu ja lesboilu ja kaikki siltä-väliltä-sillee-olo on kaikkien ihmisten etuoikeus, vain halua ilman lokeroa. Mutta näinkään käsitettynä queer ei sulje pois homohalua, ei nyt eikä varsinkaan historiassa, josta Enckellin tapauksessa oli pääosin kyse (vaikkakin intouduin parissa kohdin panemaan historiaa paremmaksi, *so to speak*).

Miten suoda historialliselle homohalulle ääni ja ilmaisun vapaus, jos ei miesten välistä ja naisten välistä halua ensin tuoda strategisesti esiin? Tietysti on selvää, ettei Enckell *oikeasti* ollut sen homompi kuin vaikkapa minäkään, mutta juuri hänen aikanaan homoutta rakennettiin modernin kulttuurin ja identiteetin käytäntöinä ja diskursseina. Näihin juuri halusin Enckellin suhteuttaa, en suinkaan mihinkään homouden essenssiin.

Queer-teoreetikko Leo Bersani (1995, 4, 5, 6) on ollut pitkään huolissaan halun käytäntöjen häivyttämisestä queerin tieltä; hän kannustaa ajattelemaan produktiivisesti homoerityisyyttä (*gay specificity, homo-ness*):

*We have erased ourselves in the process of denaturalizing the epistemic and political regimes that have constructed us. -- having de-gayed themselves, gays melt into the culture they like to think of themselves as undermining. [- -] De-gaying gayness can only fortify homophobic oppression -- . Since deconstructing an imposed identity will not erase the habit of desire, it might be more profitable to test the resistance of the identity from **within** the identity.*³

Bersanille queer-teoria – ja aktivismi (*the political productivity of the sexual*, *ibid.*, 6) – ovat elimellisessä suhteessa seksuaalisuuteen ja halun muotoihin. Voisin forwardata Rossille sanat, jotka Bersani (*ibid.*, 44) osoittaa Wittigille: ”Wittig is as uninterested in a gay or lesbian identity as she is in femininity or female writing. Homosexuality in her thought is unconditioned because it is a metaphysical category. So extraordinarily privileged, homosexuality becomes empirically unrecognizable.”⁴

Ruumiillisen homospesifin halun painottaminen voi toki olla ongelmallista silloin, kun kirjoitetaan *yleistä g&l*-historiaa. Olen kiivaasti vastustanut sellaisia kotimaisia homohistorioita, jotka juuttuvat päivittelemään esimerkiksi puskaseksin ”antropologista” kuriositeettia (ilman että ilmiöllä tehdään teoreettisessa mielessä mitään: tämä lähenee epäilyttävästi sitä, mitä tavattiin kutsua seksismiksi ja tirkistelyksi). Mutta Enckellin tapauksessa pyrkimykseni oli tarjota vaihtoehtoisia – sanoisiko kriittis-hekumallisia – visioita taidehistorian sisäsiisteille narratiiveille. Ei strategiaa ilman kontekstia.

Yhdessä kohdassa Rossi tuntuu lukevan tutkimustani erityisen hanakasti ja vastakarvaan. Historiografiaa ruotiessani tekstuaaliset käytännöt (retoriset konventiot ja diskursiiviset repertuaarit) kiinnostavat minua periaatteessa enemmän kuin kirjoittajayksilöt. Ymmärrän silti kyllä historiallistaa tarkastelun kohteena olevat tekstit; en suinkaan ”penää ennen 1970-lukua julkaistuilta teksteiltä homoseksuaalisuudesta suoraan puhumista” enkä ”edellytä yksittäiseltä tutkijalta vallankumousta ilman kontekstia”, kuten Rossi väittää. Kontrastoin kuitenkin

oman tapani puhua ”asioista niiden oikeilla nimillä” (sanonta, joka on käytössäni ironisoiva, *nota bene*) vanhoihin kiertoilmaisuihin ja moralisoiviin torjuntoihin.

Vielä pari sanaa sanoista. Rossi ihmettelee tapaani käyttää tiettyjä vierasperäisiä sanoja kuten *skrutiini*. Skrutiini miellyttää minua, koska se kolmen perättäisen konsonantin sanana (etenkin kun siinä on tuo kovaa konsonanttia seuraava ”r”, joka on kaltaiselleni ärrävikaiselle perrrrvolle erityisen väkivaltainen sana) maistuu suussani sopivamalta kuvaamaan objektisoivaa tarkastusta (jossa siinäkin on paljon konsonantteja, muttei ihan kolmea peräkkäin). Suomenkielen sana *syyni* on kyllä sinänsä hyvä ja ilmaisuvoimainen, mutta Rossin ehdottama tarkastus ei: skrutiini kuvaa poliisin tai vallanpitäjien tai moraalinpartijoiden tai tieteenpartijoiden taholta tapahtuvaa kriittistä, sorkkivaa tutkailua (akateemista skrutiinia tässä unohtamatta, se on oma instituutionsa). Sorkkivaa siksi, että siinä tullaan liki: skrutiini ilmentää siis jo sanana piripintaan tunkeutuvaa katsetta, jopa kosketusta. Taktilisoiva sana lihallistaa sisältämänsä valta-aspektin. (Huom. myös *skruti* = *kurist*-anagrammi sekä assosiaatio *rutiiniin*; ja lopuksi: itseäni sattuu viehättämään myös *pervo* melkein-sukulaisuus *scrutinium* ja *scrotum* sanojen välillä: kun poliisi tarttuu minua palleista, älähdän.

Toinen Rossin silmään osunut häiritsevä vierassana on *faabeli*: Rossi ihmettelee, miksen puhu selvällä suomenkielillä tarinasta. No, onhan faabeli tietenkin tarina (etenkin, kuten Rossi huomauttaa, eläintarina), mutta se on ennen kaikkea (ainakin Aesopuksesta asti) *moraalitarina*. Kirjallisuustieteessä faabeli voi tarkoittaa myös metaforista tai

allegorista (tai kirjoittajan intentioihin palautettua) ”piilevä” narratiivia. Tapani lukea Enckell-korpusta poimi esiin moralistisen faabelin aineksia, kirjoittaen näkyviin kansallista ja sukupuoliteknologista eetosta, joka rakentuu historiallisen kaanonin rivien väliin. Samalla fabuloivat lukuhäiriöni loivat toista, lihallistavaa narratiivia. *Acta est fabula*.

Lopuksi, ennen kuin siirrytään kohtaan II, pieni selitys. Se, että tituleeraan ystävääni Leena-Maija Rossia dosentiksi ja lehtoriksi ja tohtoriksi jne., ei ole sarkasmia. Teen niin korostaakseni tiettyjen tieteellisten konventioiden hupsuutta. Leena-Maija ja minä olemme tunteneet toisemme yli kymmenen vuotta ja ajaneet samoja tai vähintään samansukuisia agendoja yhteisellä rintamalla pitkään ja harrasta synergiaa tuntien. Silti Leena-Maija kokee olevansa oikea ihminen kommentoimaan etäältä ja objektiivisen kriittisesti ”tutkija Kalhan” työtä. En usko, että kykenisin itse vastaavaan. Saan toki olla kiitollinen siitä, että kissa nostettiin pöydälle, sillä se johti minut refleктоimaan monia tärkeitä asioita ainakin tämän yhden artikkelin verran. Mutta keskustelu olisi vieläkin antoisampaa, jos se olisi avoimempaa eikä suojautuisi näennäisobjektiivisten asiantuntijuuksien ja titteleiden ja muiden saarnastuolien taakse.

II Homous on menneen talven lunta

Tutkijalla voi olla useita agendoja käynnissä yhtä aikaa (siitä skitsofrenian vertauskuva). Jos Leena-Maija sai minut reagoimaan ihan *homona*, niin joidenkin toisten edessä

SQS
02/06

111

Pervo/
peruutus/peili
Keskustelua

Harri
Kalha

haluan korostaa maltillisemmin sitä tutkimuksen toista, *queeria* eli ”heteroa” (heterorelevanttia) puolta. Molemmat näkökulmat ovat tietoisesti ja itsepäisesti läsnä työssäni, eikä vähiten Enckellin tapauksessa. Väännettäköön se siis vielä rautalangasta, vaikka SQS:n lukijat vääntöä tuskin kaipaavat: tapaus Enckell on vähintään yhtä oleellisilta osin heterohistoriaa kuin se on homohistoriaa. Tätä argumenttia on kaikkein vaikeinta myydä niille, joille se olisi kaikkein tärkeintä kuulla, siis perusheteroidentifioituneille lukijoille.

Queer-tutkija onkin julkisuudessa – esimerkiksi haastatteluja antaessaan – kahden tulen välissä: ollako queer vai homo (jos sattuu hyväksymään jälkimmäisen lokeron osana historiallisesti ja kulttuurisesti rakentunutta identiteettiään). Jos homoutta tai lesboutta – omaansa ja/tai tutkimuskohteensa – ei keskiöi, herää helposti epäily epäpoliittisesta asennoitumisesta tai jopa sisäistetystä homofobiasta. Onhan tutkijan paljon huolettomampaa olla julkisesti queer kuin homo tai lesbo.⁵ Queer-ajattelun valossa ”homoylpeys” on kuitenkin lievästi hupaisa ja hiukan absurdi käsite – esimerkiksi häpeä tuntuu paljon ajankohtaisemmalta termiltä.⁶ Miten vääntää tämä ”pieni” ero rautalangasta niille, joille se on yksi ja sama. Konkretisoin ongelmaa esimerkillä *Tapaus Magnus Enckellin* vastaanotosta. Saska Saarikoski kirjoitti *Helsingin Sanomiin* haastatteluuni perustuvan artikkelin (21.10.2005), joka muistutti epäilyttävästi iltalehden lööppiä. Seuraavassa ote tekstistä:

Kirjallaan Kalha ei halua typistää Enckelliä homotaiteilijaksi. ”Em mehän kutsu Gallén-Kallelaakaan heterotaiteilijaksi. Tärkeää on,

että Enckellin mahdollinen homous, pervous tai toiseus nähdään mahdollisuutena avata keskustelua.” [- -] ”Kysymys on siitä, haluaako typistää identiteettinsä yhden käsitteen varaan – varsinkin kun käsite on niin leimautunut suuren yleisön silmissä. Kuka haluaa olla lööppirehua? Suora kysymys omasta seksuaalisuudesta saa Kalhan hiukan hämmentymään. ”En usko, että olen avoimesti homo. Pikemminkin olen julkinen kaappihomo. Enhän minä tietysti olisi tällaista kirjaa kirjoittanut, ellei minulla olisi oma lehmä ojassa, mutta en halua liikaa korostaa sitä lehmää, koska silloin asia jää helposti marginaaliin.”

Saarikosken artikkeli on eleenä ”positiivinen”, suvaitsevainen, homomyönteinen – Saarikoski on oppinut näkemään siististi sillä silmällä ja on ylpeä avarakatseisuudestaan. Mutta queer-tutkijan näkökulmasta Saarikosken artikkeli on (paitsi lööppimäinen) marginalisoiva ja – paradoksaalista kyllä – konservatiivinen. ”Mikä itse olet miehiäsi?” on kysymys, johon on harvinaisen vaikea vastata. Miksi? Ensinnäkin siksi, että sitä haluaa naiivisti ajatella, että tutkimuksella on relevanssia irrallaan omasta ”suuntautumisestaan” (jos tässä ruvetaan puhumaan seksuaalisuudesta, tutkimus marginalisoituu). Mutta vähintään yhtä ongelmallista on se, että tutkimus ”kategorisoituu”, koska:

1. *Queer-teoria pyrkii nimenomaan käsittämään kategoriat kuten ”homo” kulttuurisina konstruktioina, jolloin Kalha ei oikeastaan ole sen homoppi kuin Saarikoskikaan.*

2. *Queer-teoria problematisoi tunnustuksellisuuden eleenä.*

Leo Bersani (1995, 12) pohtii kriittisesti tunnustamisen kulttuuria: ”Tunnustus on ventrilokvismin muoto”, eli kun

tunnustamme, joku muu (sosiaalinen järjestys, symbolisen järjestyksen logiikka, politiikan tarkoituksenmukaisuus) puhuu kauttamme, me vain liikutamme huuliamme valmiin kaavan mukaan kuin vatsastapuhujan nukke (*ventrilokvismi* = ”vatsasta” puhuminen). Myös Saarikosken kysymys ennakoi (oletti, edellytti) vastauksensa ja sijoitti minut ventrilokvistiseen asemaan, jossa en voinut kuin rimpuilla valmista repliikkiä vastaan. Sätkynukkena, joka puhuikin eri kieltä kuin naruja pidellyt haastattelija. ”Mitä se sinulle kuuluu”, olisi ehkä sittenkin ollut paras mahdollinen vastaus.

Vaikka uskon, että *Tapaus Magnus Enckell* on hyvä kirja, joudun myöntämään, että se on osin epäonnistunut, sillä joissakin lukijoissa se pönkittää juuri sitä itsestäänselvyyden logiikkaa, jota queer-ajattelu pyrkii murtamaan. Homouden keskiöiminen tutkimuksessa on strateginen veto, mutta jos lukija sokaistuu tutkimuksen queerille heterorelevanssille, syntyy valitettava näköharha. Niin kuin niin monet muutkin näköharhat, tämäkin harha luontuu etenkin norminvarianttien tarkoituksiin. Homous, kenties yksinkertaisempaan asiana – ”trendikkäämpänä”⁷, mutta samalla heterolukijan kannalta vähemmän tulenarkana kuin heterous – on turhan helppo käsittää kirjan jujuksi. Se, että kirja on paitsi homofobian myös heterouden dekonstruktio jää varsinkin heterolukijoilta helposti huomaamatta: ”Ei tämä hei olekaan sitä ’homotutkimusta’ – tämä käsittelee minua, meitä kaikkia, sitä miten kulttuuriset diskurssit ja ideologiat ohjailevat arvojamme ja identiteettejämme!”

Hesarin lööpillä oli yksi hyvin todennäköinen seuraus.

”Tämä on sitä homotutkimusta”, ajatteli moni *Hesarin* lukija – ja jätti kirjan lukematta. Ajatuskulku on selvä: Magnus Enckell oli homo = tämä kirja on homotutkimusta = sen kirjoittaja on homo = hyvä, että homot kirjoittavat kaivattua historiaansa, kymmenen pistettä ja papukaijamerkki siitä. Siis historiaansa (omaansa, ei meidän kaikkien yhteistä). Asia on pois päiväjärjestyksestä ja voimme jatkaa elämää vanhaan malliin, *business as usual*. Agendana ei ole kansallinen kulttuurihistoria, ei taidehistoria, ei estetiikan ja ideologian ja torjunnan ja kansallisen rakentamisen historia, vaan homohistoria. Kuinka ollakaan, kun *Hesari* ryhtyi tilaamaan kirja-arvostelua, kirjoittajaksi etsittiin väen väkisin homomies! Jestas, kuinka mielikuvituksekas valinta (Eri asia on, että kyseistä juttua ei koskaan julkaistu – vaikenemisen logiikka voitti sittenkin?). Miten tällaiseen marginalismiin pitäisi suhtautua?

Homoruumis kontra queer-sielu?

Sain *Tapaus Magnus Enckell* -kirjaa kirjoittaessani ikään kuin palvella kahta jumalaa: kutsuttakoon näitä vaikka homoruumiiksi ja queer-sieluksi. Sanon *sain* eikä jouduin, koska skitsofreniani oli tietyllä tapaa antoisaa ja välttämätöntäkin: Suomessa on niin vähän homo- ja lesbohistorian tutkimusta, että tunsin tarvetta kirjoittaa esiin myös homonäkökulmaa – homospesifisyyttä, jolla on nähdäkseni edelleen paitsi poliittista myös haluteoreettista relevanssia. Ruumiillisuus ja halu eivät toki palaudu mihinkään essenssiin, mutta ne ovat *essentiaalisia*

SQS
02/06

113

Pervo/
peruutus/peili
Keskustelua

Harri
Kalha

voimia, joita ei pidä unohtaa normalisoivan queer-ideologian varjoon.⁸ Ne ovat myös teoreettinen voimavara, joka näkyy niin Bersanin ja Edelmanin kuin vaikkapa de Lauretin tai Butlerinkin ajattelun taustalla (Barthesista ja Foucault'sta nyt puhumattakaan).

Kuinka tehdä queer-tekoja julkisuudessa, kun yleisö on vasta – juuri ja juuri – oppinut lukemaan (jopa kaipaamaan?) homonäkökulmaa? Eikä tuo yleisö ole pelkästään niin sanottua suurta yleisöä, vaan myös ”meikäläisiä”. *Pervoissa puheissa* minulle esitelmäni jälkeen osoitetut kysymykset vetivät keskustelua itsepäisesti g&l- ja varsinkin l-suuntaan (tuskin osasin peittää hämmennystäni, kun kysymys toisen perään oli tyyliä ”keitä lesbotaitelijoita Suomessa on ollut?”). Yritin kömpelästi ja huonolla menestyksellä kääntää puhetta diskursiivisuuteen. (Mikä ei tarkoita sitä, etteikö minua henkilökohtaisesti kiinnostaisi, keitä ”lesbotaitelijoita” Suomessa on ollut, en vain

ole tutkinut aihetta. Sitä paitsi suhtaudun varauksellisesti sellaisiin nimikkeisiin kuin ”lesbotaitelija” ja ”homotaitelija”). Tässä paljastuu se, että siirtymä queer-teoriaan hyvin laihalta g&l-pohjalta on ollut vähintään töksähtävä, eikä edes akateeminen pervoyleisö ole kaikilta osin valmis/halukas keskustelemaan asioista muulta kuin perinteiseltä identiteettikategoriapohjalta.

Miten suomalaisen queer-tutkimuksen pitäisi ottaa huomioon oma temporaalinen erityisasemansa ikään kuin kahden historiallisen position leikkauspisteessä? Voimmeko olla yhtä aikaa *gay* ja *queer*? Tutkijan on uskallettava tunnustaa väriä, selvä se; mutta tutkimuksen queer-relevanssi saattaa jäädä hämärään, jos keskeiseksi nousee perinteinen homo- ja lesbonäkökulma. Silloin on paha änkyttää, että pervous diskurssina on itse asiassa kulttuurin keskiössä tai että heterous on ihan yhtä pervoa kuin homouskin...

Viitteet

1. Barthes pohtii kirjoittajan ja lukijan kohtaamisen mahdollisuutta tuoden kirjalliseen teoriaan seksuaalisen latauksen: "Does writing in pleasure guarantee – guarantee me, the writer – my reader's pleasure? Not at all. I must seek out this reader (must 'cruise' him) without knowing where he is." (Barthes 1998, 4.)
2. Ks. viittaukset Lee Edelmaniin tämän julkaisun toisessa artikkelissani (etenkin loppuviitteet 2 ja 3). Edelmanin antifuturistinen polemiikki vertautuu kiintoisasti Barthesin anti-institutionaalisiin pohdintoihin "tekstin hurmiosta". Esimerkiksi 1998, 60, kursiivi omani): "What relation can there be between the pleasure of the text and the institutions of the text? Very slight. The theory of the text postulates bliss, but *it has little institutional future*: what it establishes – is a practice (that of the writer), not a science, a method, a pedagogy [- -]".
3. Bersania on syytetty homonäkökulman korostamisesta mm. naisnäkökulman kustannuksella: "At a gay and lesbian conference [- -] , a lesbian colleague complained that my talk marginalized women. Since much of what I said had to do with gay men's sexuality and, more specifically, with gay men's love of the cock, her entirely accurate comment became entirely puzzling when voiced as a complaint. [- -] In any case, it is undeniable that my talk that day enjoyed, as it were, an explicit correspondence with my own sexual perspective and that *any* perspective, direct or vicarious, would be to some extent exclusionary" (Bersani 1995, 8). Bersani jatkaa yhteisöllisessä hengesä: "If I am resolutely excluded from lesbian sexuality in referring to the penis as a conscious source of erotic stimulation, lesbians, I would hope, will recognize themselves in a more socially-positioned first-person plural [- -] the 'we' alluding to both gay men and lesbians as targets of homophobic oppression." Ymmärrän Bersanin yskän. Käymmekö samaa vanhaa kiistaa nyt Suomessa?
4. Bersani 1995, 44.
5. Pidin aiheesta pakinamuotoisen esitelmän *Yöpervosessa* keväällä 2005. Ks. Kalha 2005.
6. Ks. myös Kalha 2006.

7. On hämmentävää huomata, miten vähän tekemistä populaarikulttuurin homo- ja lesborepresentaatioilla on queer-ajattelun kanssa. Viimeistään television pinkiksi sävytettyjä pervolajikkeita katsellessa moni homo ja lesbo kokee queer-teoreettisen herätyksen ja muuttuu radikaalipervoksi (ks. *Sillä silmällä* -sarjaa käsittelevä toinen artikkelini tässä julkaisussa).

8. Essentiaalisuus (eng. *essential*, ransk. *essentiell/-le*) tarkoittaa paitisi olemuksellista ja perustavaa laatua olevaa, myös perusasiaa, jota ilman on paha tulla toimeen (kuten ruumiin tasolla ilmenevä halu). Tässä merkityksessä "essentialismilla" on edelleen paikkansa queertutkimuksessa. Camp-tajuntani haluaa tässä kohdin muistuttaa, että essenssi tarkoittaa myös tuoksua (esimerkiksi eteerisiin öljyihin tai muihin huumaaviin aromeihin liittyen, vrt. lat. *essentia*). Vaikka halun ilmenemismuodot ovat kulttuurisesti tuotettuja, niiden työstäminen negaation kautta on kyseenalaista: kuten Bersani sanoisi, queer-teoriaa voidaan tehdä myös "halun sisältä".

Lähteet

- Barthes**, Roland 1998/1975: *The Pleasure of the Text*. Oxford: Blackwell.
- Bersani**, Leo 1995: *Homos*. Cambridge: Harvard University Press.
- Kalha**, Harri 2005: Vappupakinaa "From Queer to Gay?", Yöpervonen 29.4.2005. Luettavissa osoitteessa <http://www.helsinki.fi/jarj/sqs/linkit.htm>.
- Kalha**, Harri 2006: Häpeän kiiltokuvia. Luettavissa osoitteessa <http://www.taidelehti.fi/aineisto/4-06/tom-of-finland.php>.

SQS
02/06

115

Pervo/
peruutus/peili
Keskustelua

Harri
Kalha